

Anna Diawół-Sitko

dr, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

ORCID 0000-0003-2064-7314

PRZYSZŁOŚĆ STOSUNKÓW UNII EUROPEJSKIEJ Z IRANEM – SZANSE I ZAGROŻENIA WYNIKAJĄCE Z POROZUMIENIA NUKLEARNEGO

Wprowadzenie

Celem artykułu jest analiza współpracy Unii Europejskiej z Iranem w kontekście porozumienia nuklearnego, w tym szans i zagrożeń na poziomie politycznym, ekonomicznym i bezpieczeństwa, co wynika z osiągnięcia owego porozumienia. W artykule podjęto także temat oceny efektywności i udziału dyplomacji unijnej w procesie negocjacji oraz pozycji negocjacyjnej Unii na tle najważniejszych międzynarodowych aktorów, jak również implikacji zawieszenia porozumienia nuklearnego przez administrację amerykańską dla przyszłości stosunków z Iranem oraz roli Europy w utrzymaniu dialogu z tym państwem.

W artykule autorka zdecydowała się przyjąć tezę, iż utrzymanie współpracy z Iranem stanowi jedno z głównych wyzwań dla polityki zagranicznej UE; jest nieodłączną cechą regionalnego układu sił i bez jego uregulowania nie można myśleć o trwałym pokoju na Bliskim Wschodzie. Jego implikacje dla Unii Europejskiej są wielowymiarowe, dotyczą bezpieczeństwa, dialogu politycznego, kwestii gospodarczych i społecznych. Mają również wpływ na całościową politykę prowadzoną przez Unię wobec regionu Bliskiego Wschodu. Powyższe

zagadnienie stanowi ponadto ważny przyczynek do pogłębienia badań nad ewolucją polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii.

Artykuł podzielony jest na cztery części. Pierwsza dotyczy znaczenia Iranu w polityce bliskowschodniej i dla Unii Europejskiej, druga genezy programu nuklearnego oraz roli Unii Europejskiej w osiągnięciu kompromisu z 2015 r. Trzecia – nowego otwarcia współpracy z Iranem po roku 2015, tj. politycznych i gospodarczych aspektów współpracy, a ostatnia: oceny strategii i działań Unii wobec Iranu w kontekście zawieszenia porozumienia nuklearnego przez administrację amerykańską.

Analiza przeprowadzona w niniejszym artykule oparta została na zróżnicowanych źródłach, literaturze przedmiotu (w szczególności z lat 2015–2019) oraz badaniach własnych autorki. W opracowaniu zastosowano ujęcie krytyczne, problemowe, uwzględniające zachowanie podstawowych aktorów, ważnych z punktu widzenia omawianego tematu oraz wykorzystano następujące metody badawcze: czynnikową, instytucjonalno-prawną, analizy zawartości oraz elementy metody decyzyjnej.

Zaangażowanie Unii Europejskiej w sprawę irańskiego programu nuklearnego jest bezpośrednio związane z działaniem na rzecz zatrzymania rozprzestrzeniania broni masowego rażenia, która stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa państw europejskich. Informacje na temat programu nuklearnego Iranu zostały upublicznione w czasie pogłębienia współpracy w Europie w zakresie budowy Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa, czego wyrazem było m.in. przyjęcie Europejskiej Strategii Bezpieczeństwa, w której Europa zobowiązała się do skutecznego działania opartego na międzynarodowej współpracy, dobrze funkcjonujących instytucjach międzynarodowych i normach prawa międzynarodowego¹. W tym samym okresie Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa została poddana próbie w związku z interwencją Stanów Zjednoczonych w Iraku. Brak konsensusu pomiędzy członkami Unii w tej sprawie wyraźnie pokazał, że Europa musi znaleźć wspólny mianownik w zakresie działań zewnętrznych tak aby pogodzić interesy Niemiec, Francji Wielkiej Brytanii oraz utrzymać partnerstwo ze Stanami Zjednoczonymi. Doświadczenia wojny w Iraku pokazały, iż podzielona Europa wzmacnia siłę głosu innych aktorów międzynarodowych². Zaangażowanie Unii w sprawę irańskiego programu nuklearnego ma także szerszy kontekst utrzymania stabilności w regionie Morza Śródziemnego oraz Zatoki Perskiej, obszarach strategicznych z punktu widzenia interesów Europy, z którym Unia od lat prowadzi zaawansowany dialog w ramach m.in. Europejskiej Polityki Sąsiedztwa (EPS) oraz Partnerstwa strategicznego UE z regionem śródziemnomorskim

¹ E.N. Rózsa, *The EU and the Iran Nuclear Deal: How to Proceed?*, „MENARA Papers” 2018, No. 13, s. 3–4.

² F. Garcés de los Fayos, *In Search of an Effective EU Policy for Iran*, [w:] *EU-Iran Relations after the Nuclear Deal*, eds. S. Blockmans, A. Ehteshami, G. Bahgat, CEPS, Brussels, May 2016, s. 34–36.

i bliskowschodnim. Posiadanie przez Iran broni nuklearnej mogłoby wpłynąć na dalszą destabilizację regionu już i tak dotkniętego poważnym konfliktami, w tym na proces pokojowy na Bliskim Wschodzie. Polityka Unii jest również wyrazem roli i znaczenia Unii na arenie międzynarodowej oraz efektywności Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa.

W 2002 r. Stany Zjednoczone umieściły Iran na liście tzw. osi zła, tj. państw wspierających terroryzm, tym samym wywołując obawy, iż Iran będzie następnym państwem gdzie USA zdecydują się na rozwiązanie siłowe³. Ponadto interesy Europy w Iranie związane są z dążeniem do osiągnięcia bezpieczeństwa energetycznego poprzez dywersyfikację dostaw energii. Zwiększając import surowców energetycznych z Iranu, państwa UE mają nadzieję na zmniejszenie zależności energetycznej od Rosji⁴. Podejście Europy do Iranu jest więc wynikiem myślenia strategicznego o europejskiej polityce zagranicznej i jej różnych wymiarach⁵. Globalna Strategia z 2016 r. wskazuje na konieczność zrównoważonego zaangażowania Europy w regionie Zatoki Perskiej oraz współpracy zarówno z państwami Rady Współpracy Zatoki Perskiej (RWZP)⁶ jak i z Iranem opierając się z jednej strony na wdrażaniu umowy nuklearnej z Iranem, z drugiej – na stopniowym włączaniu Iranu do współpracy w obszarach takich jak handel, środowisko, energia, migracja i edukacja, a także na pogłębieniu dialogu i przestrzeni do współpracy i dyplomacji w zakresie rozwiązania konfliktów regionalnych i zwalczaniu terroryzmu oraz prowadzenia dialogu w zakresie praw człowieka⁷.

Europa wobec irańskiego programu nuklearnego

W polityce Unii wobec Iranu można wyróżnić kilka faz zaangażowania, które uzależnione były od wewnętrznej sytuacji w Iranie, gotowości Europy do odgrywania roli mediatora, kontekstu regionalnego oraz polityki innych aktorów, w szczególności Stanów Zjednoczonych. Pierwsza faza przypada na lata po Rewolucji Islamskiej – 1979–1989 – kiedy to nastąpił rozpad stosunków dyplomatycznych państw zachodnich z Iranem. Szczególnie USA starały się izolować Iran na arenie międzynarodowej, wprowadzając politykę sankcji, ale także odmawiając Iranowi

³ O. Meier, *European Efforts to Solve the Conflict over Iran's Nuclear Programme: How Has the European Union performed?*, „Non Proliferation Papers” 2013, No. 27, s. 3, https://www.files.ethz.ch/isn/168617/eunpc_no%2027.pdf [dostęp: 10.01.2019].

⁴ A. Fathollah-Nejad, *Europe and the Future of Iran Policy: Dealing with a Dual Crisis*, Policy Briefing, Brookings Doha Center, October 2018, s. 2, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/10/Europe-and-the-future-of-Iran-policy-dealing-with-a-dual-crisis-English.pdf> [dostęp: 10.01.2019].

⁵ E.N. Rózsa, *The EU and the Iran...*, *op. cit.*, s. 3.

⁶ Zob. *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, June 2016, https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf [dostęp: 11.07.2018].

⁷ A. Fathollah-Nejad, *Europe and the Future...*, *op. cit.*, s. 2–3.

prawa do posiadania programu nuklearnego, nawet zgodnego z Układem o Nie-rozprzestrzaniu Broni Jądrowej (NPT), naciskając w tej sprawie na państwa europejskie, przede wszystkim Niemcy i Francję, aby przestały współpracować z Iranem w tym obszarze⁸. Kolejny okres przypada na lata prezydentury Hashemiego Rafsandżaniego (1989–1997), którego w działaniach wobec Europy cechował pragmatyzm oraz gotowość do rozwoju współpracy. UE prowadziła w tym czasie tzw. krytyczny dialog, dwutorową politykę: z jednej strony podzielała obawy USA co do wewnętrznej oraz regionalnej polityki Iranu (w tym blokowania inicjatyw pokojowych), z drugiej państwa europejskie rozwijały kontakty gospodarcze z Iranem, a Europa stała się głównym partnerem handlowym Iranu. Następny okres przypada na lata 1997–2002, kiedy to prezydent Muhammad Khatami, uważany za reformistę, starał się zbliżyć z państwami europejskimi, negocjując umowę o handlu i współpracy (TCA) oraz umowę w sprawie dialogu politycznego⁹, która miała dotyczyć czterech obszarów: praw człowieka, nieprolifracji, terroryzmu i procesu pokojowego na Bliskim Wschodzie¹⁰. Dialog ten został zahamowany w 2002 r., kiedy to Narodowa Rada Ruchu Oporu Iranu, irańska grupa opozycyjna, ujawniła, iż Iran posiada tajny program wzbogacania uranu prowadzony w Natanz oraz reaktor ciężkiej wody w Arak.

Od tego czasu w relacjach z Iranem dominuje kwestia programu nuklearnego. Podczas kilkunastu lat negocjacji w tej sprawie Unia odgrywała kilka ról. Początkowo była to autonomiczna rola negocjatora do 2005 r., w kolejnych latach państwa europejskie przyjęły rolę pośrednika pomiędzy Iranem a pozostałymi państwami i instytucjami zaangażowanymi w proces negocjacji, następnie państwa europejskie prowadziły dwutorową politykę wobec władz w Teheranie, z jednej strony nakładając sankcje, z drugiej prezentując otwarcie na rozmowy i dialog z Iranem. Podejście to doprowadziło do osiągnięcia historycznego porozumienia z 2015 r. Od 2015 r. Unia pełniła główną rolę przy wdrażaniu porozumienia, oferując Iranowi m.in. pogłębienie współpracy gospodarczej. Obecnie w odpowiedzi na decyzję prezydenta Donalda Trampa o wycofaniu się USA z porozumienia, Unia podejmuje wysiłki na rzecz utrzymania współpracy¹¹.

W czerwcu 2003 r. Unia zwróciła się do Iranu o udzielenie odpowiedzi na wszystkie pytania Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej (MAEA) dotyczące programu nuklearnego. W sierpniu 2003 r. brytyjczycy, francuscy i niemieccy ministrowie spraw zagranicznych wysłali wspólny list do Iranu, oferując współpracę gospodarczą, jeśli Iran powstrzyma się od wzbogacania uranu oraz

⁸ O. Meier, *European efforts...*, *op. cit.*

⁹ P. Osiewicz, *EU–Iran Relations in the Post-JCPOA Period: Selected Political Aspects*, „Przegląd Politologiczny” 2018, nr 2, s. 155–157.

¹⁰ R. Fiedler, *European Union and the Islamic Republic of Iran – Opportunities and Challenges*, [w:] *Political Dilemmas of the Arab and Muslim World*, red. R. Ożarowski, W. Grabowski, Warszawa 2017, s. 17.

¹¹ T. Cronberg, *No EU, No Iran Deal: the EU’s Choice between Multilateralism and the Transatlantic link*, „The Nonproliferation Review” 2017, Vol. 24, No. 3–4, s. 243–246.

wdroży dodatkowy protokół do układu NPT w sprawie środków ochrony¹². Państwom europejskim udało się w październiku 2003 r. wynegocjować tzw. deklarację z Teheranu, w ramach której Iran podpisał wspomniany protokół i zawiesił wzbogacanie uranu. W zamian państwa europejskie obiecały Iranowi dostęp do nowoczesnych technologii oraz rozwój kontaktów handlowych¹³. Na tym etapie negocjacje nie miały charakteru wspólnotowego, nie były prowadzone przez instytucje unijne, toczyły się z inicjatywy trzech europejskich partnerów. Sytuacja uległa zmianie w grudniu 2003 r., kiedy to Javier Solana, Wysoki Przedstawiciel UE ds. WPZiB, dołączył do francusko-brytyjsko-niemieckiej grupy negocjacyjnej znanej jako grupa E3. Po kolejnych rundach rozmów UE i Iran podpisały w listopadzie 2004 r. tzw. porozumienie paryskie. Iran zgodził się wstrzymać program wzbogacania uranu, a Unia uznała prawo Teheranu do posiadania cywilnego programu jądrowego. Następnie w sierpniu 2005 r. grupa E3 przedstawiła Iranowi kompleksowy dokument „Ramy dla długoterminowej umowy”, który jednak został odrzucony przez Teheran z uwagi m.in. na brak uznania prawa Iranu do wzbogacania uranu¹⁴. Był to koniec pierwszego etapu interwencji Europy, fazy niezależnych działań, w tym okresie najsilniej ujawniły się różnice w podejściu Europy i Stanów Zjednoczonych do Iranu. Podczas gdy UE prowadziła z Iranem szereg rozmów w celu osiągnięcia kompromisu w zakresie programu nuklearnego, USA starały się izolować Iran politycznie i gospodarczo, kierując sprawę programu nuklearnego Iranu do Rady Bezpieczeństwa ONZ, czemu początkowo sprzeciwiała się europejska trójka, licząc na pozytywny wynik negocjacji z Iranem¹⁵.

W drugim okresie zaangażowana, działania Europy prowadzone były wspólnie z Radą Bezpieczeństwa ONZ w formule P5+1 (Chiny, Francja, Rosja, Wielka Brytania i USA oraz Niemcy, określanej także jako grupa E3+3). W tym czasie wybrany w 2005 r. konserwatywny prezydent Mahmud Ahmadi-neżad podkreślał, że Iran nie zrezygnuje z programu nuklearnego¹⁶. Członkowie UE zaczęli wspierać środki przymusu wobec Iranu, przyznając, że działalność jądrowa Iranu zrodziła kwestie leżące w kompetencji Rady Bezpieczeństwa. Warto podkreślić, iż Wysoki Przedstawiciel był odpowiedzialny za bezpośrednie prowadzenie rozmów z Iranem reprezentując grupę P5+1. Takie zadanie Europy było na rękę Amerykanom, którzy nie chcieli się bezpośrednio angażować oraz

¹² O. Meier, *European Efforts...*, *op. cit.*, s. 4.

¹³ P. Turczyński, *Rola Unii Europejskiej w negocjacjach nad irańskim programem atomowym*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2015, nr 9, s. 244.

¹⁴ O. Meier, *European efforts...*, *op. cit.*, s. 7.

¹⁵ R. Parsi, *EU–Iran Relations: Building Bridges in Stormy Waters*, [w:] *Post-Vote Iran: Giving Engagement a Chance*, eds. A. Perteghella, P. Magri, Italian Institute for International Political Studies, Milano 2017, s. 111–114.

¹⁶ E. Jessen, *European Diplomacy in the Iran Nuclear Negotiations: What Impact Did It Have?*, „Bruges Political Research Papers” 2017, No. 61, s. 9.

Rosji i Chinom, które wołały być reprezentowane przez Europę, a nie USA¹⁷. W latach 2006–2009 Rada Bezpieczeństwa ONZ (RB) uchwaliła rezolucje 1696, 1737, 1803, i 1835, nakładające sankcje na Iran, a domagając się całkowitego zawieszenia wzbogacania uranu i produkcji ciężkiej wody¹⁸. Sankcje te ograniczyły przede wszystkim handel towarami, które mogłyby rozwinąć irański program nuklearny oraz RB zakazała eksportu broni z Iranu¹⁹.

W kolejnych latach 2010–2013 Unia zdecydowała się zaostrzyć kurs wobec Iranu, przyjmując dodatkowe sankcje autonomiczne, które miały dotkliwsze skutki gospodarcze dla Iranu niż sankcje RB. Decyzja ta była związana m.in. z ujawnieniem nowego ośrodka wzbogacania uranu w pobliżu Qom. Iran oświadczył, że zakład będzie miał ok. trzy tys. wirówek i że wyprodukuje 20% wzbogaconego uranu²⁰. Pierwszą rundą sankcji wobec Iranu została przyjęta przez Radę UE w lipcu 2010 r. Sankcje ukierunkowane były na ograniczenie handlu niektórymi towarami; wydano m.in. zakaz eksportowania do Iranu broni, produktów podwójnego zastosowania oraz towarów mogących posłużyć do wzbogacania uranu, zakaz sprzedaży i dostarczania złota, innych metali szlachetnych i diamentów, niektórych rodzajów sprzętu morskiego i niektórych rodzajów oprogramowania. Wprowadzono także restrykcje wobec sektora finansowego m.in. poprzez zamrożenie mienia irańskiego Banku Centralnego i największych irańskich banków komercyjnych. Unia zobligowała banki europejskie do zgłaszania wszelkich transakcji z Iranem o wartości ponad dziesięć tys. euro²¹. Sankcje dotknęły także sektor transportu w postaci braku dostępu do lotnisk UE dla irańskich lotów towarowych oraz zakazu serwisowania i obsługi irańskich samolotów i statków towarowych przewożących zakazane materiały lub towary; sankcje zostały wprowadzone również wobec osób i podmiotów zaangażowanych w rozwój programu jądrowego²².

W 2009 r. w Iranie krwawo zostały stłumione demonstracje przeciwko prezydentowi Ahmadineżadowi, a Unia musiała zdecydować, czy powiązać sytuację w zakresie łamania praw człowieka z kwestią programu nuklearnego Iranu. Na zaostrzenie polityki wobec Iranu nalegała Wielka Brytania po tym, jak w Iranie zatrzymano i oskarżono jej obywateli o podżeganie do protestów wyborczych.

¹⁷ O. Meier, *European efforts...*, *op. cit.*, s. 8.

¹⁸ T. Cronberg, *No EU, No Iran Deal...*, *op. cit.*, s. 248.

¹⁹ *EU Restrictive Measures against Iran*, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/iran> [dostęp: 10.01.2019]; *Iran: Council Extends by One Year Sanctions Responding to Serious Human Rights Violation*, Press Release, Council of the EU, 12.04.2018, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/04/12/iran-council-extends-by-one-year-sanctions-responding-to-serious-human-rights-violation> [dostęp: 10.01.2019].

²⁰ O. Meier, *European efforts...*, *op. cit.*, s. 12.

²¹ *The EU and Iran*, Policy Area, European Union Center of North Carolina EU Briefings, June 2012, s. 2, https://europe.unc.edu/files/2016/11/Brief_EU_Iran_2012.pdf [dostęp: 14.02.2019].

²² *EU Restrictive Measures...*, *op. cit.*

Aby nie zaognić sytuacji, dyplomacja unijna postanowiła ostrożnie podchodzić do krytyki łamania praw człowieka przez władze Islamskiej Republiki. Jednak nawet po stonowanych wypowiedziach, prezydent Iranu stwierdził, że UE straciła prawo do prowadzenia rozmów nuklearnych z powodu ingerencji w wewnętrzne sprawy Iranu²³. W 2011 r. UE przyjęła nowe sankcje związane z naruszeniami praw człowieka w Iranie, które dotyczyły m.in.: zamrożenia aktywów i zakazu wydawania wiz dla osób fizycznych oraz podmiotów odpowiedzialnych za poważne naruszenia praw człowieka, zakazu wywozu do Iranu sprzętu, który mógłby zostać wykorzystany do represji wewnętrznych, a także sprzętu do monitorowania telekomunikacji²⁴.

W styczniu 2012 r., pomimo interesów energetycznych w Iranie, państwa członkowskie UE zdecydowały się nałożyć na Iran embargo na ropę. Równocześnie Arabia Saudyjska zapowiedziała, iż pokryje różnice w eksporcie ropy do Europy²⁵. W wyniku sankcji eksport z UE do Iranu spadł o 51% w porównaniu do 2006 r.: z 11,3 mld euro do 5,4 mld euro²⁶. Sankcje nałożone przez Europę były skuteczniejsze niż sankcje RB, gdyż miały realny wpływ na gospodarkę Iranu zależną w dużej mierze od przychodów z eksportu ropy. Sankcje UE zostały zaprojektowane w celu osłabienia zdolności reżimu do finansowania programu jądrowego oraz wskazania kosztów, jakie Iran będzie musiał ponieść za jego rozwijanie. Decyzja o nałożeniu embarga na ropę spowodowała, że Iran powrócił do stołu negocjacyjnego uczestnicząc 14 kwietnia 2012 r. w spotkaniu w Stambule. Co prawda nie doszło do porozumienia jednak były to pierwsze rozmowy od ponad 15 miesięcy²⁷.

Od początku kryzysu nuklearnego z Iranem wśród państw członkowskich Unii oraz grupy E3 pojawiły się rozbieżności dotyczące zarówno podejścia do Iranu, jak i samego sposobu zaangażowania Unii, prowadzenia negocjacji nie przez instytucje europejskie, ale głównie przez trzech liderów Europy. Wielka Brytania, której bliższe było podejście Stanów Zjednoczonych do Iranu²⁸, od początku naciskała na sankcje, Francja początkowo uważała, że presja na rząd Iranu nie przyniesie pozytywnych skutków. Zmiana nastawienia Francji nastąpiła po wyborze Nicolasa Sarkozy'ego w 2007 r. na prezydenta Francji. Niemcy, państwo UE o najszerszych powiązaniach gospodarczych z Iranem, zachowały ostrożne podejście nie chcąc rozpoczynać negocjacji z Iranem od dyskusji na temat sankcji²⁹.

²³ O. Meier, *European efforts...*, *op. cit.*, s. 14–16.

²⁴ P. Osiewicz, *EU-Iran Relations in the Post-JCPOA Period...*, *op. cit.*, s. 157

²⁵ *Ibidem*, s. 156.

²⁶ A. Abruzzini, *Renewed EU-Iranian Economic Relations: Opportunities and Pitfalls*, [w:] *EU-Iran Relations after the Nuclear Deal...*, *op. cit.*, s. 43.

²⁷ O. Meier, *European efforts...*, *op. cit.*, s. 17.

²⁸ P. Turczyński, *Rola Unii Europejskiej...*, *op. cit.*, s. 243.

²⁹ O. Meier, *European efforts...*, *op. cit.*, s. 9–10.

W 2004 r. państwa członkowskie UE wyraziły zgodę na prowadzenie negocjacji w formule E3 pod warunkiem udziału Wysokiego Przedstawiciela w rozmowach³⁰. Pomimo tego Holandia, Hiszpania, Grecja i Włochy kilkakrotnie krytykowały grupę E3 za brak przejrzystości i jasności w działaniach. Ponadto Włochy, Hiszpania i Holandia oraz kraje skandynawskie, z uwagi na swoje interesy gospodarcze, opowiedziały się za prowadzeniem dialogu z Iranem oraz utrzymaniem relacji handlowych. Państwa europejskie chciały uniknąć sankcji, które uderzyłyby w przemysł energetyczny. Przykładowo: Austria obawiała się utraty dostępu do irańskiego sektora energetycznego. Sankcje energetyczne nie były także na rękę Chorwacji i Polsce, które w planach miały współpracę z Iranem w zakresie rozwoju zasobów gazu ziemnego³¹.

Kolejny etap negocjacji przypadł na lata 2013–2015. W tym okresie miały miejsce przełomowe wydarzenia, które umożliwiły osiągnięcie kompromisu. Związane były z sytuacją wewnętrzną w Iranie, w regionie Bliskiego Wschodu oraz nową strategią polityki zagranicznej USA wprowadzoną przez Obamę³². Nowy prezydent nie domagał się całkowitego zawieszenia wzbogacania uranu przez Iran jako warunku wstępnego negocjacji³³. W 2013 r. prezydentem Iranu został pragmatyczny i umiarkowany Hassan Rouhani – główny partner Europy w negocjacjach w latach 2004–2006. Jego obietnice wyborcze związane były głównie z poprawą sytuacji gospodarczej w Iranie, a to nie mogło się odbyć bez zniesienia sankcji. Kolejny czynnik związany był ze zmianami politycznymi w świecie arabskim po 2011 r. Na Bliskim Wschodzie pojawiały się grupy ekstremistów islamskich, takie jak ISIS, na nowo aktywna zaczęła być Al-Ka-ida, kolejną sprawą była wojna domowa w Syrii i jej reperkusje na poziomie wewnętrznym i regionalnym. Skomplikowane środowisko regionalne zagrażało bezpieczeństwu nie tylko Europy, ale stanowiły problem także dla Iranu³⁴.

W 2013 r. odbyło się kilka tur rozmów w Genewie oraz Wiedniu w formule E3 + 3, którym przewodniczył Wysoki Przedstawiciel³⁵. W wyniku rozmów osiągnięto kompromis, przyjmując 23 listopada 2013 r. Wspólny plan działania. Teheran zobowiązał się wzbogacać uran tylko do poziomu 5%, zniszczyć wszystkie zasoby uranu o wyższym wzbogaceniu i zaprzestać instalowania nowych wirówek do jego produkcji. Warto dodać, iż zasady, które uzgodnił Iran i światowe mocarstwa w listopadzie 2013 r., były dokładnie takie same, jakie Iran zaproponował w marcu 2005 r., a które Stany Zjednoczone odrzuciły.

³⁰ E. Jessen, *European Diplomacy...*, *op. cit.*, s. 18.

³¹ *Ibidem*, s. 16–18.

³² F. Garcés de los Fayos, *In Search of an Effective EU Policy for Iran...*, *op. cit.*, s. 33.

³³ O. Meier, *European efforts...*, *op. cit.*, s. 11–14.

³⁴ S.H. Mousavian, M.M. Mousavian, *Building on the Iran Nuclear Deal for International Peace and Security*, „Journal for Peace and Nuclear Disarmament” 2018, Vol. 1, Issue 1, s. 170–173.

³⁵ O. Meier, *European efforts...*, *op. cit.*, s. 12.

Wspólny plan stanowił porozumienie wstępne, które miało obowiązywać do czasu wynegocjowania ostatecznego układu. Kolejna umowa została podpisana 2 kwietnia 2015 r. w Lozannie³⁶. Iran zgodził się na dwuetapowy proces „osiągnięcia wspólnie uzgodnionego długoterminowego kompleksowego rozwiązania, które zagwarantowałyby, że irański program jądrowy będzie wyłącznie pokojowy”. Ostateczne porozumienie, Wspólny kompleksowy plan działania (JCPOA), zostało zawarte 14 lipca 2015 r.³⁷ W celu implementacji i nadzoru wdrażania umowy została ustanowiona Wspólna Komisja reprezentowana przez grupę P5+1 i Iran, której przewodniczy UE³⁸. 20 lipca 2015 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła rezolucję 2231 w sprawie wdrożenia Wspólnego kompleksowego planu działania³⁹. Następnie, 16 stycznia 2016 r., ONZ zniósła część sankcji nałożonych na Iran, po potwierdzeniu przez MAEA, że Iran wywiązał się z początkowych warunków porozumienia⁴⁰.

Rozwój kontaktów z Iranem po 2015 roku

Po osiągnięciu porozumienia w 2015 r. Unia Europejska przyjęła akty prawne niezbędne do zniesienia wszystkich unijnych sankcji gospodarczych i finansowych wobec Iranu związanych z programem nuklearnym. Pakiet legislacyjny, przyjęty 18 października 2015 r., wszedł w życie z datą wdrożenia (16 stycznia 2016 r.)⁴¹. Nadal pozostaje w mocy embargo na broń i na pociski raketowe⁴². Sankcje dotyczące broni i technologii raketowych mają być zniesione do 2023 r. na podstawie sprawozdania MAEA stwierdzającego, że wszystkie materiały jądrowe w Iranie są wykorzystywane w celach pokojowych⁴³. W mocy pozostają również sankcje związane z łamaniem praw człowieka.

Porozumienie z 2015 r. dało zielone światło do rozwoju kontaktów politycznych i odnowienia relacji gospodarczych. Już w kwietniu 2016 r. odbyła się

³⁶ P. Turczyński, *Rola Unii Europejskiej...*, *op. cit.*, s. 258.

³⁷ *Joint Comprehensive Plan of Action*, Vienna, 14.07.2015 http://eeas.europa.eu/archives/docs/statements-eeas/docs/iran_agreement/iran_joint-comprehensive-plan-of-action_en.pdf [dostęp: 20.03.2019].

³⁸ T. Cronberg, *No EU, No Iran Deal...*, *op. cit.*, s. 249–255.

³⁹ *Resolution 2231 Adopted by the Security Council at Its 7488th Meeting*, 20.07.2015, [https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2231\(2015\)](https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2231(2015)) [dostęp: 14.02.2019].

⁴⁰ Z. Laub, *The Impact of the Iran Nuclear Agreement, Council on Foreign Relations*, 8.05.2018, <https://www.cfr.org/background/impact-iran-nuclear-agreement> [dostęp: 14.02.2019].

⁴¹ *Decisions Council 2016/37 of 16 January 2016 Concerning the Date of Application of Decision (CFSP) 2015/1863 Amending Decision 2010/413/CFSP Concerning Restrictive Measures against Iran*, „Official Journal of the European Union” L 11 I/1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016D0037&from=EN> [dostęp: 14.02.2019].

⁴² P. Osiewicz, *EU-Iran Relations in the Post-JCPOA Period...*, *op. cit.*, s. 158–159.

⁴³ Nota informacyjna w sprawie sankcji UE, które należy znieść na mocy wspólnego kompleksowego planu działania (JCPOA), Bruksela, 16.01.2016, SN 10176/1/17, <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/sn10176-re01.pl17.pdf> [dostęp: 14.02.2019].

wizyta delegacji UE w Teheranie pod przewodnictwem Wysokiego Przedstawiciela Federici Mogherini⁴⁴. Nadrzędnymi celami stosunków UE–Iran są: zapewnienie i wspieranie pełnej realizacji umowy z 2015 r. oraz pogłębienie współpracy dwustronnej w obszarach wspólnego zainteresowania, w tym w zakresie handlu, energii, bankowości i finansów, makroekonomii, przemysłu, przedsiębiorczości, środowiska, transportu, cywilnej współpracy jądrowej, ochrony ludności, nauki, edukacji i kultury (także uczestnictwa Iranu w programie Erasmus i Horyzont 2020), migracji⁴⁵. Warto podkreślić, iż w 2017 r. Komisja Europejska przyznała 10 mln euro dla Iranu w celu udzielenia pomocy uchodźcom z Afganistanu. Kolejne 5 mln euro zostało przekazane Iranowi w 2018 r.⁴⁶ Unia Europejska zobowiązała się także do wspierania członkostwa Iranu w Światowej Organizacji Handlu⁴⁷. Unia wyraziła nadzieję na podejmowanie wspólnych działań w obszarach bezpieczeństwa i stabilności w regionie oraz w zakresie pokojowego rozwiązywania konfliktów regionalnych. W celu rozwoju kontaktów dwustronnych prowadzony jest dialog wysokiego szczebla, w ramach którego spotkania mają odbywać się co najmniej dwa razy w roku. Unię reprezentuje Sekretarz Generalny ESDZ, a stronę irańską wiceminister spraw zagranicznych⁴⁸.

Izby handlowe i przemysłowe z Europy od 2016 r. starały się wykorzystać nowe możliwości współpracy z Iranem. Zorganizowanych zostało szereg misji gospodarczych w Iranie, grupujących przedsiębiorców z różnych sektorów, a UE miała stać się ponownie największym partnerem handlowym Teheranu⁴⁹. Brak dostępu do amerykańskiej technologii powoduje, że Europa postrzegana jest w Iranie jako strategiczny partner gospodarczy. Podobnie dla firm europejskich irański rynek zbytu jest obiecujący, a potencjał irańskiej gospodarki znaczący, zwłaszcza iż Iran ma dużą populację oraz dobrze wykształconą kadrę. Irański sektor naftowy generuje około 20% PKB: 80% eksportu i 70% dochodów rządowych. Szacuje się, iż sektor naftowy potrzebuje inwestycji o wartości kilkuset miliardów dolarów, aby nadrobić dekadę niedoinwestowania. Podobnie przemysł transportowy, który stał się jednym z głównych obszarów inwestycji z Europy. Podczas wizyty prezydenta Iranu w styczniu 2016 r. we Włoszech i Francji do-

⁴⁴ *Europe and Iran: The Economic and Commercial Dimensions...*, *op. cit.*

⁴⁵ *The EU and Iran*, European Union Center of North Carolina, EU Briefings, Policy Area, June 2012, s. 2, https://europe.unc.edu/files/2016/11/Brief_EU_Iran_2012.pdf [dostęp: 14.02.2019]; C. Adebahr, *Trump, the EU, and Iran Policy: Multiple Pathways Ahead*, Carnegie Endowment for International Peace, January 2017, https://carnegieendowment.org/files/Adebahr_Nuclear_Deals_Uncertain_Future.pdf [dostęp: 14.02.2019].

⁴⁶ P. Osiewicz, *EU-Iran Relations in the Post-JCPOA Period...*, *op. cit.*, s. 160.

⁴⁷ *Iran and the EU. EU The Conclusion and Implementation of the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) Has Opened the Way for a Renewal of Broader Relations*, European Union. Task Force Iran, May 2018, https://eeas.europa.eu/delegations/iran/2281/iran-and-eu_en [dostęp: 14.02.2019].

⁴⁸ *Cooperation between the EU and Iran*, Task Force Iran, May 2018, https://eeas.europa.eu/delegations/iran/44232/cooperation-between-eu-and-iran_en [dostęp: 20.02.2019].

⁴⁹ A. Abruzzini, *Renewed EU-Iranian Economic Relations...*, *op. cit.*, s. 43–46.

szło do podpisania umów handlowych i transakcji wartych miliardy dolarów, dotyczących modernizacji infrastruktury Iranu⁵⁰, a firmy energetyczne (np. ENI lub Total), transportowe – Peugeot, Citroen, Daimler, Airbus –rozpoczęły współpracę z Iranem⁵¹. Na uwagę zasługuje także duża aktywność Niemiec. Zaraz po podpisaniu porozumienia w 2015 r. ówczesny minister gospodarki Niemiec, Sigmar Gabriel, udał się do Iranu z delegacją biznesową w celu zbadania możliwości pogłębienia kontaktów handlowych⁵². Nawet w trakcie obowiązywania sankcji Niemcy eksportowały do Iranu towary o wartości ponad 3 mld dolarów, co stanowiło 1/3 całego eksportu z UE⁵³.

W pierwszym roku po wdrożeniu JCPOA import towarów z Iranu wyniósł 5,5 mld euro, co stanowiło wzrost o 345%, a UE wyeksportowała towary o wartości 8,2 mld euro, co stanowiło wzrost o 27,8%. W 2017 r. przywóz z Iranu do UE przekroczył 10,1 mld euro, a eksport do Iranu osiągnął 10,8 mld euro. Przywóz UE z Iranu wzrósł o 83,9%, a wywóz z UE o 31,5%⁵⁴. Udział UE w handlu Iranu wyniósł 16,3%⁵⁵.

Działania Europy w celu utrzymania kompromisu po wycofaniu się USA

Od 2018 r. Unia Europejska mierzy się z nowym problemem związanym z wycofaniem się Stanów Zjednoczonych z umowy. W czerwcu 2017 r. Sekretarz Stanu, Rex Tillerson, oświadczył, że intencją Stanów Zjednoczonych jest działanie na rzecz wsparcia tych elementów wewnątrz Iranu, które doprowadziłyby do zmiany rządu⁵⁶. 8 maja 2018 r. prezydent Stanów Zjednoczonych ogłosił wycofanie się Stanów Zjednoczonych ze Wspólnego kompleksowego planu działania. Od tego czasu Stany Zjednoczone nie uczestniczą w żadnych działaniach i spotkaniach związanych z JCPOA⁵⁷. Dwa miesiące później, 6 sierpnia 2018 r., zostały przywrócone sankcje⁵⁸. Prezydent Trump tłumaczył swoją decyzję tym, że zakres umowy z 2015 r. jest ograniczony i nie eliminuje ryzyka posiadania przez Iran broni nuklearnej oraz nie dotyczy militarystyki Iranu i posiadania technologii rakietowych. Ponadto wskazywał na kwestie dotyczące łamania przez Iran praw czło-

⁵⁰ *Ibidem*, s. 22.

⁵¹ *Ibidem*, s. 44–45.

⁵² A. Fathollah-Nejad, *Europe and the Future of Iran Policy...*, op. cit., s. 6.

⁵³ R. Fiedler, *European Union and the Islamic Republic of Iran...*, op. cit., s. 16.

⁵⁴ *European Union, Trade in Goods with Iran*, European Commission, 3.06.2019, https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_iran_en.pdf [dostęp: 14.02.2019].

⁵⁵ E.N. Rózsa, *The EU and the Iran Nuclear Deal...*, op. cit., s. 5.

⁵⁶ S.H. Mousavian, M.M. Mousavian, *Building on the Iran Nuclear Deal for International Peace and Security...*, op. cit., s. 175–180.

⁵⁷ *Joint Comprehensive Plan of Action*, op. cit.

⁵⁸ G. De Ruyt, *American Sanctions and European Sovereignty*, „European Policy Brief” 2019, No. 54, s. 2, <http://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2019/02/EPB-54-American-Sanctions-and-European-Sovereignty.pdf?type=pdf> [dostęp: 18.02.2019].

wieka oraz oskarżył Iran o wspieranie terroryzmu⁵⁹. Warto zaznaczyć, iż po przywróceniu sankcji pojawiły się głosy na temat legalności tego posunięcia Stanów Zjednoczonych, gdyż umowa została zatwierdzona rezolucją RB ONZ, a według MAEA Teheran dotychczas przestrzegał wszystkich jej zapisów. Umowa nuklearna nie jest więc dwustronną umową między Iranem a Stanami Zjednoczonymi, lecz wielostronnym porozumieniem między siedmioma krajami potwierdzonym przez UE i RB ONZ⁶⁰. Natomiast, jak wskazuje Gerhard J. Bellinger, rezolucja RB jedynie nakłania państwa członkowskie do wdrożenia JCPOA, nie stworzyła prawnie wiążących zobowiązań do wdrożenia umowy⁶¹. Ponadto zgodnie z amerykańskim prawem konstytucyjnym jedynie traktaty międzynarodowe, ratyfikowane przez Kongres są prawnie wiążące. Taka ratyfikacja nie miała miejsca w przypadku umowy z Iranem. Prezydent Obama miał prawo odstąpienia od sankcji ze strony USA, ponieważ poprzednie ustawodawstwo, na mocy którego Kongres pierwotnie zatwierdził sankcje wobec Iranu, dało również prezydentowi upoważnienie do ich zniesienia. I to samo ustawodawstwo dało prezydentowi Trumpowi prawo do ponownego nałożenia sankcji⁶².

W odpowiedzi na decyzję USA o przywróceniu sankcji i wycofaniu się z umowy, już w styczniu 2018 r. Federica Mogherini wydała oświadczenie, w którym zapewniła o pełnym zaangażowaniu Europy w realizację umowy⁶³. Prezydent Francji Emmanuel Macron i kanclerz Niemiec Angela Merkel podczas wizyt w Stanach Zjednoczonych próbowali nakłonić prezydenta Trumpa do zmiany decyzji⁶⁴. Unia Europejska nalegała także, aby Stany przyjęły wyjątki od sankcji w celu ochrony europejskich przedsiębiorstw zaangażowanych w Iranie⁶⁵.

7 maja 2018 r. Jean-Claude Juncker, przewodniczący Komisji Europejskiej, zapowiedział, że Unia będzie dążyć do ochrony europejskich przedsiębiorstw, zwłaszcza małych i średnich, które zdecydują się kontynuować

⁵⁹ M. Dubowitz, *The Delusion of the Iran Nuclear Deal*, „The Wall Street Journal”, 22.03.2017, <https://www.wsj.com/articles/the-delusion-of-the-iran-nuclear-deal-1490213438> [dostęp: 18.02.2019].

⁶⁰ S.H. Mousavian, M.M. Mousavian, *Building on the Iran Nuclear Deal for International Peace and Security...*, *op. cit.*, s. 180–188.

⁶¹ J. Bellinger, *The New UNSCR on Iran: Does it Bind the United States (And Future Presidents)?* Brookings, Debating the Iran Deal, 21.07.2015, <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2015/07/21/the-new-unscr-on-iran-does-it-bind-the-united-states-and-futurepresidents> [dostęp: 18.02.2019].

⁶² D. Rennack, *Iran: U.S. Economic Sanctions and the Authority to Lift Restrictions*, Congressional Research Service, Report, 10.05.2018, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R43311.pdf> [dostęp: 18.02.2019].

⁶³ P. Osiewicz, *EU-Iran Relations in the Post-JCPOA Period...*, *op. cit.*, s. 159.

⁶⁴ Z. Laub, *The Impact of the Iran Nuclear Agreement...*, *op. cit.*

⁶⁵ K. Davenport, *EU Acts to Block U.S. Sanctions on Iran Latest ACA Resources* Iran, Arms Control Today, July/August 2018, <https://www.armscontrol.org/act/2018-07/news/eu-acts-block-us-sanctions-iran> [dostęp: 18.02.2019]. Iran Timeline of Nuclear Diplomacy With Iran (December 14, 2018), Security Council Debates Latest UN Report on Resolution 2231 (December 13, 2018).

współpracę z Iranem⁶⁶. W tym celu Unia przyjęła m.in. przepisy blokujące, aby umożliwić kontynuowanie transakcji z Iranem⁶⁷, a Komisja Europejska 6 czerwca 2018 r. odnowiła mandat Europejskiego Banku Inwestycyjnego dla transakcji z Iranem⁶⁸. W styczniu 2019 r. został utworzony przez Niemcy, Wielką Brytanię i Francję mechanizm na rzecz współpracy handlowej z Iranem – INSTEX, w celu organizacji legalnego handlu z Iranem przy obejściu amerykańskich sankcji⁶⁹. INSTEX ma działać jak system barterowy, służący koordynowaniu płatności za import i eksport, z pominięciem sankcji USA skierowanych przeciwko irańskim bankom⁷⁰.

W odpowiedzi na żądania USA dotyczące renegocjacji umowy Iran zażądał twarde stanowisko. Poinformował MAEA, o otwarciu nowego zakładu wirówek, zaznaczając, iż równocześnie nie rozpocznie działań sprzecznych z umową z 2015 r.⁷¹ I chociaż przedstawiciele Iranu wskazali, że wysiłki Unii, aby zachować współpracę nie są wystarczające, to poparcie pozostałych sygnatariuszy porozumienia (w tym Chin i Rosji) dla umowy skłania Iran do kontynuowania zobowiązań z 2015 r.⁷² Mimo że handel z Iranem wzrósł o 30% w 2017 r., UE była trzecim partnerem handlowym Iranu po Chinach i Zjednoczonych Emiratach Arabskich (przed sankcjami była pierwszym). Europejskie banki od początku były ostrożne w finansowaniu transakcji z Iranem ze względu na niepewne stanowisko Stanów Zjednoczonych w sprawie sankcji⁷³. Pomimo wysiłków UE wiele firm, w szczególności duże koncerny (m.in. Maersk Tankers of Denmark, General Electric, Siemens, Lukoil i Reliance Petroleum, Swift Airbus Total i Peugeot), po decyzji USA zapowiedziały wycofanie się z rynku irańskiego, stojąc

⁶⁶ *Press Conference Remarks by Jean-Claude Juncker, European Commission*, 17.05.2018, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-18-3851_en.htm [dostęp: 18.02.2019]; *European Commission Acts to Protect the Interests of EU Companies Investing in Iran as Part of the EU's Continued Commitment to the Joint Comprehensive Plan of Action*, Press Release, 18.05.2018, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3861_en.htm [dostęp: 18.02.2019].

⁶⁷ *Zob. Pytania i odpowiedzi: przyjęcie aktualizacji statusu blokującego (2018/C 277 I/03)*, Dz. Urz. UE, C 277 I/4, 7.08.2018.

⁶⁸ A.B. Tabrizi, T. Coville, D.R. Jalilvand, *Better Together. Brexit, the E3, and the Future of Europe's Approach towards Iran*, Friedrich Ebert Stiftung, Perspective, April 2018, s. 5.

⁶⁹ *Statement by High Representative/Vice-President Federica Mogherini on the Creation of INSTEX, Instrument for Supporting Trade Exchanges*, 31.01.2019, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/57475/statement-high-representativevice-president-federica-mogherini-creation-instex-instrument_en [dostęp: 20.04.2019]; *EU Nations Launch Mechanism to Trade with Iran*, Euronews Answers, 31.01.2019, <https://www.euronews.com/2019/01/31/eu-nations-launch-mechanism-to-trade-with-iran-euronews-answers> [dostęp: 20.04.2019].

⁷⁰ *Trading with Iran Via the Special Purpose Vehicle: How It Can Work*, European Council on Foreign Relations, https://www.ecfr.eu/article/commentary_trading_with_iran_special_purpose_vehicle_how_it_can_work [dostęp: 18.04.2019].

⁷¹ K. Davenport, *EU Acts to Block U.S Sanctions on Iran Latest ACA Resources*, *op. cit.*

⁷² E.N. Rózsa, *The EU and the Iran Nuclear Deal...*, *op. cit.*, s. 5–6.

⁷³ A.B. Tabrizi, T. Coville, D.R. Jalilvand, *Better Together...*, *op. cit.*, s. 3.

w obliczu wyboru między amerykańską a irańską gospodarką⁷⁴. Europejski Bank Inwestycyjny oświadczył, że nie może zignorować sankcji, jeśli chce pozostać solidną i wiarygodną instytucją. Ponadto wspomniany INSTEX znajduje się dopiero w początkowej fazie wdrożenia i dotychczas był wykorzystywany w handlu towarami nieobjętymi sankcjami amerykańskim⁷⁵. Problemem jest także ryzyko inwestycyjne: Iran zajmuje 119 miejsce na 189 państw w rankingu Banku Światowego w zakresie łatwości prowadzenia działalności i 136 na 175 państw w rankingu korupcji Transparency International. Większość sektorów gospodarki jest kontrolowana lub pozostaje własnością państwa irańskiego. Problemy strukturalne również mają niekorzystnie wpłynęły na gospodarkę, a pogłębiają się z powodu korupcji i trwałego zaangażowania Korpusu Strażników Rewolucji w działalność gospodarczą⁷⁶. Ponadto Islamska Republika Iranu znajduje się obecnie w kryzysie obejmującym kwestie socjoekonomiczne, polityczne i środowiskowe. Po pierwsze, połowa ludności w Iranie żyje na granicy ubóstwa, prawie jedna trzecia ludności miejskiej mieszka w slumsach a sam Iran ma jeden z najwyższych na świecie wskaźników bezrobocia wśród młodzieży. Po drugie, kraj znajduje się w bezprecedensowym politycznym impasie pomiędzy politykami opowiadającymi się za kontynuacją modelu państwa przyjętego w 1979 r., a reformistami, otwartymi na zmiany polityki wewnętrznej i zagranicznej. Po trzecie, problemy ekologiczne dotyczące pustynnienia (w tym niedobory wody) zagrażają stabilności i bezpieczeństwu narodowemu⁷⁷.

Państwa europejskie miały nadzieję, że kompromis z Iranem w sprawie programu nuklearnego, a następnie rozwój kontaktów gospodarczych doprowadzą do współpracy w innych obszarach, w szczególności w zakresie kwestii bezpieczeństwa i rozwiązania konfliktów na Bliskim Wschodzie, szczególnie w takich krajach jak Syria, Irak i Jemen⁷⁸. Europa w trakcie kilkunastu lat negocjacji wielokrotnie powstrzymywała się od krytykowania reżimu w Iranie w zakresie ciągłego łamania praw człowieka oraz naruszenia przez Iran prawa międzynarodowego, w tym ignorowania embarga na broń nałożonego na Syrię⁷⁹, narażając się tym samym na krytykę ze strony głównych oponentów Iranu w regionie, Izraela i Arabii Saudyjskiej, państw ważnych nie tylko z punktu widzenia handlu

⁷⁴ D. Schwammenthal, *Europe, the US and the Iran Deal: The Need to Resolve Transatlantic Disagreements*, „European View” 2018, Vol. 17, No. 2 [dostęp: 18.02.2019].

⁷⁵ *Nuclear Deal Traps E.U. Between Iran and U.S.*, „The New York Times”, May 2019, <https://www.nytimes.com/2019/05/08/world/europe/eu-iran-nuclear-sanctions.html> [dostęp: 10.05.2019].

⁷⁶ A. Abruzzini, *Renewed EU-Iranian Economic Relations...*, *op. cit.*, s. 43–46.

⁷⁷ A. Fathollah-Nejad, *Europe and the Future of Iran Policy...*, *op. cit.*, s. 7–9.

⁷⁸ A.B. Tabrizi, T. Coville, D.R. Jalilvand, *Better Together...*, *op. cit.*, s. 3.

⁷⁹ M. Golpour, *Building a Long-Term EU-Iran Strategic Relationship... and Putting Fundamental Human Rights back on the Agenda*, [w:] *EU-Iran...*, *op. cit.*, s. 52–56.

UE i polityki inwestycyjnej, ale także strategii bezpieczeństwa Europy⁸⁰. Władze Iranu natomiast oddzielają kwestie porozumienia nuklearnego oraz polityki handlowej od współpracy we wspomnianych obszarach, utrzymując, iż są to sprawy wewnętrznej polityki państwa.

Podsumowanie

Normalizacja stosunków z Iranem przez ostatnie lata stanowiła jedno z głównych wyzwań dla polityki zewnętrznej UE, a wysiłki zmierzające do znalezienia dyplomatycznego rozwiązania sporu dotyczącego programu nuklearnego Iranu były głównym działaniem podjętym przez Unię Europejską na arenie międzynarodowej. Unijni analitycy postrzegają to zaangażowanie jako test dla funkcjonowania unijnej dyplomacji⁸¹. UE odegrała ważną rolę w negocjacjach z Iranem oraz w powstrzymaniu militarnej eskalacji konfliktu – zdołała przekonać Iran do zawieszenia wzbogacania uranu, a także do podpisania i przestrzegania protokołu dodatkowego MAEA. Jest to wielkie osiągnięcie samo w sobie, biorąc pod uwagę złożoność problemu i odmienne stanowiska najważniejszych graczy międzynarodowych oraz to, że Islamska Republika nie jest ani łatwym, ani przewidywalnym partnerem⁸². Wyzwaniem dla Unii stało się natomiast utrzymanie dialogu z Iranem i realizacja umowy z 2015 r., która została zakłócona przez problemy związane z szerszym kontekstem polityki Iranu na Bliskim Wschodzie oraz interesami Stanów Zjednoczonych.

Podejście UE wobec Iranu w trakcie 10 lat negocjacji cechowało się pełną koordynacją działań w ramach Unii oraz grupy negocjacyjnej E3+3. Pomimo dominacji polityki unijnych mocarstw w prowadzeniu rozmów instytucje unijne wykonywały zadania techniczne i wspierające, dbały o zachowanie ciągłości między różnymi poziomami negocjacji i opracowywały kompromisowe propozycje⁸³. Ponadto pomimo rozbieżnych interesów państw Unii oraz w samej grupie negocjacyjnej zasada konsensusu służyła zachowaniu fundamentalnej spójności polityki wobec Iranu. Na uwagę zasługuje także stałość zaangażowania europejskiego pomimo zmieniających się okoliczności w Europie, w regionie i na arenie międzynarodowej, takich jak zmiany w rządzie w USA i Iranie czy wydarzenia Arabskiej Wiosny⁸⁴. Formuła prowadzenia negocjacji przetrwała kilkanaście lat, utrzymała się pomimo zmian personalnych w składzie grupy negocjacyjnej oraz zmian instytucjonalnych w Unii po traktacie lizbońskim, związanych

⁸⁰ A. Fathollah-Nejad, *Europe and the Future of Iran Policy...*, *op. cit.*, s. 6.

⁸¹ F. Garcés de los Fayos, *In Search of an Effective...*, *op. cit.*, s. 34

⁸² R. Fiedler, *European Union and the Islamic Republic of Iran...*, *op. cit.*, s. 24–25.

⁸³ P. Turczyński, *Rola Unii Europejskiej...*, *op. cit.*, s. 260.

⁸⁴ O. Meier, *European efforts...*, *op. cit.*, s. 17.

z gruntowną przebudową mechanizmu Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa. Obecnie istnieje także silny konsensus, aby utrzymać format E3 nawet po *brexicie*⁸⁵. Bez wątpienia jednym z powodów, dla których Europie udało się doprowadzić do porozumienia z Iranem, był format prowadzenia negocjacji: poza strukturą unijnej wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, ale z udziałem Wysokiego Przedstawiciela, który pełnił funkcję pośrednika między państwami członkowskimi, instytucjami UE, stronami negocjacji i Iranem⁸⁶. Pozwoliło to uniknąć problemów związanych ze skomplikowanym procesem decyzyjnym w ramach unijnej polityki zagranicznej, uzależnionym od partykularnych interesów państw członkowskich. Z drugiej strony pojawiają się głosy, iż formuła prowadzenie negocjacji osłabia znaczenie procesu wspólnej polityki zagranicznej i jest potwierdzeniem tego, że Europa dwudziestu ośmiu państw nie jest efektywnym graczem na arenie międzynarodowej.

Obecnie Unia Europejska w dążeniu do utrzymania dialogu z Iranem mierzy się z dwoma podstawowymi problemami: po pierwsze, polityką USA wobec Iranu, która kontrastuje ze strategią Europy, po drugie koniecznością ochrony ekonomicznych interesów europejskich przedsiębiorstw⁸⁷. Ponadto w pierwszej połowie 2019 r. kilka wydarzeń wpłynęło na pogorszenia relacji z Iranem; Unia oskarżyła Iran o planowanie ataków na terytorium Europy, m.in. o próbę zabicia przedstawicieli opozycji irańskiej w Danii i Holandii, oraz o próbę organizacji zamachu podczas wiecu irańskiej opozycji pod Paryżem w czerwcu 2018 r. Na początku kwietnia 2019 r. Rada postanowiła przedłużyć do 2020 r. sankcje na Iran za poważne pogwałcenia praw człowieka w tym państwie⁸⁸. Iran natomiast stwierdził, że Unia udziela schronienia terrorystom, m.in. członkom organizacji Bojowników Ludowych Iranu – ugrupowanie to jest uznawane przez władze w Teheranie za grupę terrorystyczną⁸⁹. Stany Zjednoczone natomiast zintensyfikowały działania w celu izolacji Iranu na arenie międzynarodowej czego wyrazem była m.in. zorganizowana w Polsce konferencja „Pokój na Bliskim Wschodzie”. Podczas szczytu w Warszawie USA wezwały Europę do wycofania się z porozumienia nuklearnego w Iranie, stwierdzono też, iż Iran stanowi największe zagrożenie dla pokoju i bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie⁹⁰. Konferen-

⁸⁵ A.B. Tabrizi, T. Coville, D.R. Jalilvand, *Better Together...*, *op. cit.*, s. 6.

⁸⁶ E. Jessen, *European Diplomacy...*, *op. cit.*, s. 32.

⁸⁷ A. Fathollah-Nejad, *Europe and the Future of Iran Policy...*, *op. cit.*, s. 9–10.

⁸⁸ *Iran: Rada przedłuża o rok sankcje za poważne naruszenia praw człowieka*, komunikat prasowy, Rada UE, 8.04.2019, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2019/04/08/iran-council-extends-by-one-year-sanctions-responding-to-serious-human-rights-violation> [dostęp: 14.05.2019].

⁸⁹ *Europe's Iran dilemma*, European Council on Foreign Relations, https://www.ecfr.eu/article/commentary_europe_iran_dilemma_assassination_nuclear_deal [dostęp: 14.05.2019].

⁹⁰ C. Adebahr, *Will Transatlantic Relations Break Down over Iran?*, London School of Economics and Political Science, <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2019/02/19/will-transatlantic-relations-break-down-over-iran> [dostęp: 14.02.2019].

cja odbyła się bez udziału głównych przedstawicieli Unii, a Federica Mogherini, przebywając w tym samym czasie na konferencji w Monachium, podkreśliła, że umowa nuklearna jest fundamentalna i kluczowa dla bezpieczeństwa Europy i jest podstawowym filarem architektury bezpieczeństwa na świecie⁹¹.

W kwietniu 2019 r. Stany Zjednoczone uznały Korpus Strażników Rewolucji w Iranie za organizację terrorystyczną. W odpowiedzi Iran zrobił to samo, uznając siły USA na Bliskim Wschodzie za organizację terrorystyczną⁹². Iran ponadto poinformował, że, chociaż nie zamierza się wycofać z umowy z 2015 r., to jednak planuje wznowić część prac nad programem jądrowym ze względu na sankcje USA oraz brak wystarczającego zaangażowania Europy w utrzymanie dialogu z Iranem. Prezydent Rouhani ostrzegł, że Iran może zintensyfikować prace nad programem nuklearnym, jeśli państwa europejskie nie będą w stanie dotrzymać obietnic dotyczących współpracy gospodarczej⁹³. Według Iranu Europejczycy bezskutecznie próbują znaleźć sposób na zrekompensovanie amerykańskich sankcji i ochronę handlu z Iranem⁹⁴.

Tak więc sukces unijnej dyplomacji w zakresie osiągnięcia porozumienia z 2015 r., może okazać się krótkotrwały, z uwagi na brak możliwości przeciwstawienia się amerykańskim sankcjom oraz dominująca pozycję USA na Bliskim Wschodzie w zakresie kształtowania polityki regionalnej wobec Iranu. W relacjach Unii z Iranem w ostatnich 10 latach dominowała kwestia programu nuklearnego co poniekąd przyćmiło inne kwestie ważne z punktu widzenia stabilizacji regionu oraz strategii i interesów Unii na Bliskim Wschodzie: postawy Iranu wobec zmian w świecie arabskim, udział w konfliktach regionalnych, zwłaszcza w Syrii i Jemenie. Jednak wszelkie działania podejmowane przez UE w celu osiągnięcia i ochrony kompromisu z 2015 r. nie powinny być interpretowane jako akceptacja polityki regionalnej Iranu. Wręcz przeciwnie Europa od początku uważała, iż właściwa realizacja umowy otworzy drzwi do rozmów na temat problemów regionalnych. Żadnego z obecnych kryzysów na Bliskim Wschodzie nie można rozwiązać bez udziału Iranu. UE postrzega integrację Iranu

⁹¹ K. Davenport, *EU Trade Tool Seeks to Save Iran Nuclear Deal*, Arms Control Association, March 2019, <https://www.armscontrol.org/act/2019-03/news/eu-trade-tool-seeks-save-iran-nuclear-deal> [dostęp: 14.05.2019].

⁹² *Iran's Parliament Approves Bill Labelling US Army as 'terrorist'*, Al Jazeera News, 24.04.2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/04/iran-parliament-approves-bill-labeling-army-terrorist-190423111221587.html> [dostęp: 14.05.2019].

⁹³ *Nuclear Deal Traps E.U. Between Iran and U.S...*, *op. cit.*

⁹⁴ C. Brustlein, J. Dobbins, D. Dassa Kaye, O. Meier, M. Overhaus, N. Quilliam, Ch. Ries, D. Schmid, S. Vakil, A. Zamirirad, *Saving Transatlantic Cooperation and the Iran Nuclear Deal A View from Europe and the United States*, SWP Comments, February 2018, s. 1–4, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2018C09_zmd_etal.pdf [dostęp: 18.02.2019]; V. Ntousas, *Chronicle of a Death Foretold? Europe and the Unclear Fate of Iran's Nuclear Agreement*, „CEPS Policy Brief”, May 2018, s. 4, <https://www.feps-europe.eu/Assets/Publications/PostFiles/620.pdf> [dostęp: 14.02.2019].

ze społecznością międzynarodową i gospodarką światową jako sposób nie tylko na irański program jądrowy ale i szanse na stabilizację regionu⁹⁵. Jednak ostatnie wydarzenia pokazują, iż nie jest to obecnie możliwe.

Bibliografia

- Adebahr C., *Trump, the EU, and Iran Policy: Multiple Pathways Ahead*, Carnegie Endowment for International Peace, January 2017, https://carnegieendowment.org/files/Adebahr_Nuclear_Deals_Uncertain_Future.pdf [dostęp: 14.02.2019].
- Adebahr C., *Will Transatlantic Relations Break Down over Iran?*, London School of Economics and Political Science, <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2019/02/19/will-transatlantic-relations-break-down-over-iran> [dostęp: 14.02.2019].
- Bellinger J., *The New UNSCR on Iran: Does It Bind the United States (and Future Presidents)?*, Brookings. Debating the Iran Deal, 21.07.2015, <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2015/07/21/the-new-unscr-on-iran-does-it-bind-the-united-states-and-future-presidents/> [dostęp: 18.02.2019].
- Brustlein C. et al., *Saving Transatlantic Cooperation and the Iran Nuclear Deal A View from Europe and the United States*, SWP Comments, February 2018, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2018C09_zmd_et_al.pdf [dostęp: 18.02.2019].
- Carbonell, B.M., *EU Policy Towards Iran*, [w:] *Iran and its Nighbors: Diverging View on a Strategic Region*, eds. J. Reissner, E. Whittcock, Vol. 2, Berlin, Stiftung Wissens Chaft und Politik, 2004.
- Chair's Statement Following the 6 March 2019 Meeting of the Joint Commission of the Joint Comprehensive Plan of Action*, Press Release, Vienna, 6.03.2019, https://eeas.europa.eu/delegations/iran/59179/chairs-statement-following-6-march-2019-meeting-joint-commission-joint-comprehensive-plan_en [dostęp: 7.03.2019].
- Cooperation between the EU and Iran, Task Force Iran*, May 2018, https://eeas.europa.eu/delegations/iran/44232/cooperation-between-eu-and-iran_en [dostęp: 20.02.2019].
- Cronberg T., *No EU, No Iran Deal: the EU's Choice between Multilateralism and the Transatlantic Link*, „The Nonproliferation Review” 2017, Vol. 24, No. 3–4.
- Cwioro B., *Międzynarodowe wysiłki na rzecz powstrzymania irańskiego programu nuklearnego*, [w:] *Iran – 30 lat po rewolucji*, Biblioteka „Bezpieczeństwa Narodowego”, t. 12, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa, 2009.
- Davenport K., *EU Acts to Block U.S. Sanctions on Iran Latest ACA Resources* Iran, Arms Control Today, July/August 2018, <https://www.armscontrol.org/act/2018-07/news/eu-acts-block-us-sanctions-iran> [dostęp: 18.02.2019] Iran Timeline of Nuclear Diplomacy With Iran (December 14, 2018). Security Council Debates Latest UN Report on Resolution 2231 (December 13, 2018)
- Davenport K., *EU Trade Tool Seeks to Save Iran Nuclear Deal*, Arms Control Association, March 2019, <https://www.armscontrol.org/act/2019-03/news/eu-trade-tool-seeks-save-iran-nuclear-deal> [dostęp: 14.05.2019].

⁹⁵ N. Lasan, *Iran's Nuclear Proliferation – Challenge or Survival Opportunity for the Common Foreign and Security Policy?*, „Society and Politics” 2015, Vol. 9, No. 2, s. 70–79, <http://socpol.uvvg.ro/docs/2015-2/8.pdf> [dostęp: 18.02.2019].

- Decisions Council 2016/37 of 16 January 2016 Concerning the Date of Application of Decision (CFSP) 2015/1863 amending Decision 2010/413/CFSP Concerning Restrictive Measures against Iran*, „Official Journal of the European Union” L 11 I/1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016D0037&from=EN> [dostęp: 14.02.2019].
- Dehghan S.K., *Iranian President-Elect Rouhani Promises better Relations with West*, „The Guardian”, 17.06.2013, <http://www.theguardian.com/world/2013/jun/17/iran-hassan-rouhani-promisesmoderation> [dostęp: 8.12.2018].
- Denza E., *Non-proliferation of Nuclear Weapons: The European Union and Iran*, „European Foreign Affairs Review” 2005.
- Dryburgh L. *The EU as a Global Actor? EU Policy Towards Iran*, „European Security” 2008.
- Dubowitz M., *The Delusion of the Iran Nuclear Deal*, „The Wall Street Journal”, 22.03.2017, <https://www.wsj.com/articles/the-delusion-of-the-iran-nuclear-deal-1490213438> [dostęp: 18.02.2019].
- Jessen E., *European Diplomacy in the Iran Nuclear Negotiations: What Impact Did It Have?*, „Bruges Political Research Papers” 2017, No. 61.
- Esfandiary D., Fitzpatrick M., *Sanctions on Iran: Defining and Enabling ‘Success’*, „Survival: Global Politics and Strategy” 2011.
- EU General Affairs and External Relations Council*, 2518th Council meeting. External Relations, 10369/03 (Presse 166), Luxembourg, 16.06.2003.
- EU Nations Launch Mechanism to Trade with Iran*, Euronews. France, 31.01.2019, <https://www.euronews.com/2019/01/31/eu-nations-launch-mechanism-to-trade-with-iran-euronews-answers> [dostęp: 20.04.2019].
- EU Restrictive Measures against Iran*, Council of the European Union, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/iran/> [dostęp: 30.01.2019].
- Europe and Iran: The Economic and Commercial Dimensions of a Strained Relationship*, „IAI Papers”, 18/24, December 2018, <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip1824.pdf> [dostęp: 3.02.2019].
- European Commission Acts to Protect the Interests of EU Companies Investing in Iran as Part of the EU’s Continued Commitment to the Joint Comprehensive Plan of Action*, Press Release, 18.05.2018, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3861_en.htm [dostęp: 18.02.2019].
- European Union, Trade in Goods with Iran*, European Commission, 3.06.2019, https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_iran_en.pdf [dostęp: 14.02.2019].
- Europe’s Iran dilemma*, European Council on Foreign Relations, 2.11.2018, https://www.ecfr.eu/article/commentary_europe_iran_dilemma_assassination_nuclear_deal [dostęp: 14.05.2019].
- Ewing J., Reed S., *European Companies Rushed to Invest in Iran. What Now?*, „The New York Times”, 9.05.2018, <https://nyti.ms/2FXBLM5> [dostęp: 3.01.2019].
- Fathollah-Nejad A., *Europe and the Future of Iran Policy: Dealing with a Dual Crisis*, Policy Briefing, Brookings Doha Center, October 2018, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/10/Europe-and-the-future-of-Iran-policy-dealing-with-a-dual-crisis-English.pdf> [dostęp: 10.01.2019].

- Fiedler R., *European Union and the Islamic Republic of Iran – Opportunities and Challenges*, [w:] *Political Dilemmas of the Arab and Muslim World*, red. R. Ożarowski, W. Grabowski, Warszawa 2017.
- Garcés de los Fayos F., *In Search of an Effective EU Policy for Iran*, [w:] *EU–Iran Relations after the Nuclear Deal*, eds. S. Blockmans, A. Ehteshami, G. Bahgat, CEPS, Brussels, May 2016.
- Golpour M., *Building a Long-Term EU-Iran Strategic Relationship... and Putting Fundamental Human Rights back on the Agenda*, [w:] *EU–Iran Relations after the Nuclear Deal*, eds. S. Blockmans, A. Ehteshami, G. Bahgat, CEPS, Brussels, May 2016.
- Grand, C., *The European Union and the Non-proliferation of Nuclear Weapons*, „Chaillot Paper” 2010, No. 37.
- Iran and the EU. EU The Conclusion and Implementation of the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) Has Opened the Way for a Renewal of Broader Relations*, European Union. Task Force Iran, May 2018, https://eeas.europa.eu/delegations/iran/2281/iran-and-eu_en [dostęp: 14.02.2019].
- Iran: Council Extends by One Year Sanctions Responding to Serious Human Rights Violation*, Press Release, Council of the EU, 12.04.2018, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/04/12/iran-council-extends-by-one-year-sanctions-responding-to-serious-human-rights-violation/> [dostęp: 10.01.2019].
- Iran: Rada przedłuża o rok sankcje za poważne naruszenia praw człowieka*, komunikat prasowy, Rada UE, 8.04.2019, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2019/04/08/iran-council-extends-by-one-year-sanctions-responding-to-serious-human-rights-violation/> [dostęp: 14.02.2019].
- Iran's Parliament Approves Bill Labelling US Army as 'terrorist'*, Al Jazeera News, 24.04.2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/04/iran-parliament-approves-bill-labeling-army-terrorist-19042311221587.html> [dostęp: 14.05.2019].
- Joint Comprehensive Plan of Action*, Vienna, 14.07.2015, http://eeas.europa.eu/archives/docs/statements-eeas/docs/iran_agreement/iran_joint-comprehensive-plan-of-action_en.pdf [dostęp: 20.03.2019].
- Kaussler B., *Iran's Nuclear Diplomacy: Power Politics and Conflict Resolution*, Oxon, 2014.
- Lasan N., *Iran's Nuclear Proliferation – Challenge or Survival Opportunity for the Common Foreign and Security Policy?*, „Society and Politics” 2015, Vol. 9, No. 2, <http://socpol.uvvg.ro/docs/2015-2/8.pdf> [dostęp: 18.02.2019].
- Laub Z., *The Impact of the Iran Nuclear Agreement*, Council on Foreign Relations, 8.05.2018, <https://www.cfr.org/background/impact-iran-nuclear-agreement> [dostęp: 14.02.2019].
- Meier O., *European Efforts to Solve the Conflict over Iran's Nuclear Programme: How has the European Union Performed?*, „Non Proliferation Papers” 2013, No. 27, https://www.files.ethz.ch/isn/168617/eunpc_no%2027.pdf [dostęp: 10.01.2019].
- Moshaver Z., *Revolution, Theocratic Leadership and Iran's Foreign Policy: Implications for Iran–EU Relations*, „The Review of International Affairs” 2003, Vol. 3, No. 2.
- Mousavian S.H., Mousavian M.M., *Building on the Iran Nuclear Deal for International Peace and Security*, „Journal for Peace and Nuclear Disarmament” 2018, Vol. 1, Issue 1.
- Nota informacyjna w sprawie sankcji UE, które należy znieść na mocy wspólnego kompleksowego planu działania (JCPOA), Bruksela, 16.01.2016, SN 10176/1/17, <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/sn10176-re01.pl17.pdf> [dostęp: 14.02.2019].

- Ntousas V., *Chronicle of a Death Foretold? Europe and the Unclear Fate of Iran's Nuclear Agreement*, „CEPS Policy Brief”, May 2018, <https://www.feps-europe.eu/Assets/Publications/PostFiles/620.pdf> [dostęp: 9.03.2019].
- Nuclear Deal Traps E.U. Between Iran and U.S.*, „The New York Times”, May 2019, <https://www.nytimes.com/2019/05/08/world/europe/eu-iran-nuclear-sanctions.html> [dostęp: 10.05.2019].
- Osiewicz P., *EU–Iran Relations in the Post-JCPOA Period: Selected Political Aspects*, „Przegląd Politologiczny” 2018, nr 2.
- Parsi R., *EU–Iran Relations: Building Bridges in Stormy Waters*, [w:] *Post-Vote Iran: Giving Engagement a Chance*, eds. A. Perteghella, P. Magri, Italian Institute for International Political Studies, Milano 2017.
- Parsi R. *Introduction: Iran at a critical juncture*, „Chaillot Papers” 2013, No. 128: *Iran: A Revolutionary Republic in Transition*, ed. R. Parsi.
- Posch W., *Iran and the European Union*, [w:] *The Iran Primer: Power, Politics, and U.S. Policy*, ed. R. Wright, United States Institute of Peace Press, Washington D.C., 2010.
- Posch W. *The EU and Iran: A Tangled Web of Negotiations*, „Chaillot Papers” 2006, No. 89: *Iranian Challenges*, ed. W. Posch.
- Press Conference Remarks by Jean-Claude Juncker*, European Commission, 17.05.2018, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-18-3851_en.htm [dostęp: 18.02.2019].
- Pytania i odpowiedzi: przyjęcie aktualizacji statusu blokującego (2018/C 277 I/03)*, Dz. Urz. UE, C 277 I/4, 7.08.2018. Rennack D., *Iran: U.S. Economic Sanctions and the Authority to Lift Restrictions*, Congressional Research Service, Report, 10.05.2018, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R43311.pdf> [dostęp: 18.02.2019].
- Resolution 2231 Adopted by the Security Council at Its 7488th Meeting*, 20.07.2015, [https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2231\(2015\)](https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2231(2015)) [dostęp: 14.02.2019].
- Rózsa E.N., *The EU and the Iran Nuclear Deal: How to Proceed?*, „MENARA Papers” 2018, No. 13.
- Ruyt G. De, *American Sanctions and European Sovereignty*, „European Policy Brief” 2019, No. 54, <http://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2019/02/EPB-54-American-Sanctions-and-European-Sovereignty.pdf?type=pdf> [dostęp: 18.02.2019].
- Schwammenthal D., *Europe, the US and the Iran Deal: The Need to Resolve Transatlantic Disagreements*, „European View” 2018, Vol. 17, No. 2, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1781685818808713> [dostęp: 18.02.2019].
- Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, June 2016, https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf [dostęp: 7.01.2019].
- Statement by Federica Mogherini on the First Anniversary of the Implementation of the JCPOA*, Bruxelles, 16.01.2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquartershomepage_en/18609/Statement%20by%20Federica%20Mogherini%20on%20the%20first%20Anniversary%20of%20the%20Implementation%20of%20the%20JCPOA [dostęp: 7.01.2019].
- Statement by High Representative/Vice-President Federica Mogherini on the Creation of INSTEX, Instrument for Supporting Trade Exchanges*, 31.01.2019, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/57475/statement-high-representativevice-president-federica-mogherini-creation-instex-instrument_en [dostęp: 20.04.2019].

- Tabrizi A.B., Coville T., Jalilvand D.R., *Better Together. Brexit, the E3, and the Future of Europe's Approach towards Iran*, Friedrich Ebert Stiftung. Perspective, April 2018.
- The EU and Iran*, European Union Center of North Carolina. EU Briefings. Policy Area, June 2012, https://europe.unc.edu/files/2016/11/Brief_EU_Iran_2012.pdf [dostęp: 14.02.2019].
- Tocha M. *The EU and Iran's Nuclear Programme: Testing the Limits of Coercive Diplomacy*, „EU Diplomacy Papers” 2009, No. 1.
- Trading with Iran Via the Special Purpose Vehicle: How It Can Work*, European Council on Foreign Relations, https://www.ecfr.eu/article/commentary_trading_with_iran_special_purpose_vehicle_how_it_can_work [dostęp: 18.04.2019]
- Turczyński P., *Rola Unii Europejskiej w negocjacjach nad irańskim programem atomowym*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2015, nr 9.

The Future of the European Union's Relations with Iran – Opportunities and Challenges Arising from the Nuclear Agreement

The aim of the article is to analyze the European Union's cooperation with Iran in the context of a nuclear agreement, including opportunities and threats at the political, economic and security level resulting from its achievement. The article also addresses the assessment of the effectiveness and participation of EU diplomacy in the negotiation process and the Union's negotiating position against the background of the most important international actors, as well as the implications of the suspension of the nuclear agreement by the US administration for the future of relations with Iran and the role of Europe in maintaining dialogue with that country. The article is divided into 4 parts. The first concerns the importance of Iran in Middle East and for the European Union. The second genesis of the nuclear program and the role of the European Union in reaching 2015 compromise. The third is devoted to the new opening of cooperation with Iran after 2015. The last part evaluates Union's strategy and actions towards Iran in the context of suspension of the nuclear agreement by the American administration.

Key words: Iran, European Union, nuclear program

Przyszłość stosunków Unii Europejskiej z Iranem – szanse i zagrożenia wynikające z porozumienia nuklearnego

Celem artykułu jest analiza współpracy Unii Europejskiej z Iranem w kontekście porozumienia nuklearnego, w tym szans i zagrożeń na poziomie politycznym, ekonomicznym i bezpieczeństwa wynikających z jego osiągnięcia. W artykule podjęto także temat oceny efektywności i udziału dyplomacji unijnej w procesie negocjacji oraz pozycji negocjacyjnej Unii na tle najważniejszych międzynarodowych aktorów, a także implikacji zawieszenia porozumienia nuklearnego przez administrację amerykańską dla przyszłości stosunków z Iranem oraz roli Europy w utrzymaniu dialogu z tym państwem. Artykuł podzielony jest na 4 części. Pierwsza, dotyczy znaczenia Iranu w polityce bliskowschodniej i dla Unii Europejskiej. Druga, genezy programu nuklearnego oraz roli Unii Europejskiej w osiągnięciu kompromisu z 2015 r. Trzecia, nowego otwarcia współpracy z Iranem po roku 2015. Ostatnia, oceny strategii i działań Unii wobec Iranu w kontekście zawieszenia porozumienia nuklearnego przez administrację amerykańską.

Słowa kluczowe: Iran, Unia Europejska, program nuklearny